

SİNOP ARKEOLOJİ MÜZESİNDE BULUNAN GELENEKSEL GİYİM ÖRNEKLERİNDEN ÜÇ ETEK ENTARİ ÖRNEKLERİ TRADITIONAL GARMENT SAMPLES FORMS AT SINOP ARCHAEOLOGY MUSEUM: UCETEK DRESSING SAMPLES

Yüksel DOĞDU*
Emel BULMUŞ**

Öz

Köklü bir birikime ve kültüre sahip olan Türklerin kendilerine özgü giyim kuşam örnekleri geçmişten bugüne ulaşarak tarihte yerini almıştır. Giyim kuşam örnekleri ait oldukları dönem ve topluluklara dair derin kültürel izler taşır. Yaşayış şekli, inanış, gelenek, görenek ve yaşanılan coğrafya 'ya özgü pek çok unsurun cevabı giysilerde bulunmaktadır.

Kültürel birikimin yadsınmayacağı illerden olan Sinop ili özellikle coğrafi konumu sebebiyle denizden gelen pek çok kültürün uğrak yeri olmuştur. Özellikle Karadeniz giyimi ile özdeşleşen peştamal yörede önemli bir giysi olmuş olsa da üç etek de tarih boyunca çevre ilçelerde ve köylerde giyilmiştir. Çalışma kapsamında yer alan üç etekler yörede giyilmiş ve halen benzer tarzda üç etekler özel günlerde giyilmeye devam etmektedir.

Geleneksel giysilerin içerisinde çok önemli bir yere sahip olan üç etek entariler bu çalışma kapsamında incelemeye alınmıştır. Özellikle Osmanlı döneminde oldukça fazla giyilmiş olan üç etekler kadın giyiminin en önemli parçalarından birisidir. Çalışmada incelenen altı adet üç etek Sinop arkeoloji müzesinde depoda yer almaktadır. Otuz beş adet benzer kumaşlardan olan üç etekler içerisinde seçilen 6 farklı üç etek çalışmada incelenerek kayda alınmıştır. Çalışmada yer alan üç etek örnekleri boyut, kesim, dikim ve süsleme özellikleri bakımından incelenerek resimleri çekilmiş, envanter kayıtları karşılaştırılarak kontrolleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müze, Geleneksel Giyim, Kadın Giyimi, Üç Etek Entari.

Abstract

Turkish, having their unique culture and accumulation, took their place in history with clothing special to themselves. Clothing samples carry deep symbolic features of the period they belong to. Many answers can be find in the clothings related to the living styles, belief, tradition and the geography.

Sinop city is one of the cities where the cultural collection is highly rich and it is mainly because of it location near the sea. This makes it a stop-by for many cultures. Loincloth, which is especially identified with Blacksea region, and ucetek has been wore throughout many centuries at many counties and surrounding villages. The uceteks used in the concept of the study are the ones wore at the region and it is still an ongoing tradition to wear these loinclothes.

Loincloths whihc have a very important place in the traditional wearing are the subject of this study and they are examined. Especially wore at the Otttoman period uceteks are one of the most important parts of women wearing. The six uceteks examined in the study are present at the Sinop Archeology museum basement. There were thirty-five similar cloths and among them siz different uceteks were selected and recorded. The uceteks are examined in terms of size, cutting, sewing and decoration. They are compared and controlled with the other inventory recordings.

Keywords: Museum, Traditional Wearing, Woman Wearing, Ucetek Dress.

GİRİŞ

Giyinme ilk çağlarda vücudu tabiata karşı korumak ve daha sonraları örtünmek ihtiyacından doğmuştur. Uygarlıkların gelişmesi, kültürel yapının değişmesi ile giyim modernleşmiş ve değişik şekillerde süslemeleri de içine alarak kendini göstermiştir (Bayraktar, 1995: 1).

Giyimin şekillenmesini sağlayan unsurlardan birisi olan gelenek ve görenekler, nesiller boyu bilgi aktarımı sağlamıştır. Birikimli olarak devam ettirilen gelenekler, giysilerin günümüze kadar aslı veya aslına yakın şekillerde ulaşmasını sağlamıştır.

Zengin bir birikime sahip olan Anadolu kadın giyimleri, bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Ortak giysiler bulunmakla birlikte giysilerin adları, dikiş özellikleri, kullanılan kumaşlar, süslemelerde yer alan ayrıntılar farklılık göstermektedir. Anadolu topraklarının bereketini gösteren kadın giyim-kuşam zenginliği, ayrıca kadınların ince zevkinin bir göstergesi olarak nakışlarla da süslenmiştir.

Kadın giyiminin en önemli parçalarından olan üç etek entariler en eski elbiselerdir. Ortaya çıkışı ve ne zamandır giyildiği bilinmemekle beraber, 300 seneden fazla bir zamandır giyildiği düşünülmektedir.

* Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Gerze MYO.

** Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Gerze MYO.

Uygurlar, Türkmenler, Selçuklular ve Osmanlı döneminde yaygın olarak giyildiği, yapılan araştırmalarda, minyatürlerde, Kubadabad saray çinilerinde ve folklor giysilerinde görülmektedir (Görgünay, 2008:268-271-276). Ayrıca Fatih Sultan Mehmet döneminde mücevherler ile süslenmiş üç etek entariler bulunmaktadır (Sevin, 1990: 35-36-38).

Geleneksel giyim en önemli parçalarından olan üç etek entariler yüzyıllar boyu giyilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Saray halkı, şehirlerde ve köylerde yaşayan halk tarafından giyilmiştir. Üç etek entari altına iç göynek ve şalvar giyilmiştir. Bunlar üç eteği tamamlayan parçalardır. Ayrıca bazen üç etek üzerine hırka veya Salta da giyilmiştir (Görgünay, 2008:211).

Üç etek entarilerde giysi önde, iki parça arkada, bir parça olmak üzere üç parçadan oluşur. Adını da buradan almıştır (Koçu, 1969:236). Yanları yırtmaçlı, önü açık, belden düğmeli, etekleri oldukça uzun ve kadife gibi kumaşlardan yapılan giysilerdir. Genel olarak yaka 'u' şeklinde olup, belin biraz üzerinde kavuşacak şekilde ve ön kapama düğme ile sağlanmaktadır. Giysinin süslemesi, kaytan denilen sim şerit ya da sim harçlar ile yapılırdı. Giysi, bele kuşak ile bağlanır ve ön etekleri uzun olduğu için bele tutturulur, tutturulma veya toplanma şekli bölgeler arasında farklılık gösterir (Komisyon, 1972: 40).

Üç etek entariler, tüm bölgelerde, şehirlerde ve köylerde yıllar boyu giyilmiştir. Bayram, düğün, günlük ve gezmeye giyilen çeşitleriyle her durumda kullanılmıştır. Özel günlerde giyilen üç etek entariler ve şalvarlar, atlas veya kadife üzerinde ağır işlemleri bulunan altın, gümüş ile sırmalar işlenmiş halde kullanılırdı. Günümüzde bu şekilde işlemleri bulunan üç etekler yalnızca müzelerde yer almaktadır (Görgünay, 2008:270).

Üç etek entariler bölgeden bölgeye kişinin istek ve ekonomik durumuna göre, giyilecek yere göre boncuk, pul, su taşı ve renkli işlemler ile süslenir. Bazı üç eteklerin çevresi ve kol ağzı dilimli yapılırdı ve buna 'kertmeli' denilir. Günümüzde kına veya düğün gibi özel günlerde giyilmekte olan üç etekleri zaman içinde giyen sayısı azalmıştır. Bazı bölgelerde değişiklikler yapılarak giyilmekte, bazı bölgelerde ise şans ve uğur getireceği düşünülerek giyilmeye devam edilmektedir.

Tarihte Asya'dan İpek Yolu ile gelen tüccarlar, çevre ilçelerdeki hanlarda konaklar ve deniz üzeri gideceği yerlere Sinop Limanı'ndan giderdi. Bu nedenle Sinop, önemli bir liman şehridir.

Sinop, tarihte farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir şehir olmuştur. Şehrin konumu sebebiyle yaşadığı ticari hareketlilik giyim kuşama da yansımıştır. Sinop kadınları her zaman temiz, süslü ve modayı takip eden kadınlar olmuştur (Sarıkaya, 2010: 309).

Karadeniz bölgesinde, geleneksel olarak giyilen giysiler incelendiğinde bölge giyiminde en önemli giysilerin peştamal, üç etek entariler, havuz içi (bindallı), göynek, entari ve şalvarlar olduğu görülmektedir. Bölgede yıllarca dokumacılık yapılmış olması ve halen bu geleneğin devam ediyor olması giysilere diğer bölgelerde yer alanlardan farklı özellikler katmıştır. Bölgede dokumalar pamuklu yahut keten dokumalardır. Bu dokumalar çoğunlukla işlemler yapılarak renklendirilmiştir. Yapılan işlemler bu bölgeye ait değişik isimler ile özdeşleşmiştir (Sarıkaya, 2010: 328-329).

Günümüzde geleneksel giysiler pek kullanılmamakta olup, özellikle gelenekleri devam ettiren yaşlılar tarafından ve bazı özel günlerde gençler tarafından giyilmeye devam etmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın yöntemini Sinop Arkeoloji müzesinde bulunan geleneksel kadın giysileri oluşturmaktadır. İlgili makamlardan alınan izinler sonrasında müzenin depo bölümünde yer alan ve korumaya alınmış olan geleneksel giysiler incelenmiştir. Bu giysiler göynek, cepken, bindallı (havuziçi) ve üç eteklerden oluşmaktadır. Bu çalışmada incelenecek olan geleneksel giysiler üç etekler olarak belirlenmiştir. Araştırmada Sinop arkeoloji müzesinde bulunan üç eteklerin özelliklerinin tespiti için gözlem fişleri oluşturulmuş, gözleme dayalı çalışma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen üç etekler kumaş, renk, süsleme ve teknik özellikleri incelenerek kayıt altına alınmıştır. Ayrıca giysilerin detaylı resimleri çalışmada gözlem fişlerine eklenmiştir.

BULGULAR

Örnek 1: Üç Etek (ön-arka-)

Resim 1’de genel görünümü verilen 7-5-70 envanter nolu üçetek 136 cm boyundadır. Fuşya rengi saten kumaştan dikilmiştir. Düz bir beden üzerine çalışılan üçeteğin yanlarına ön ve arkada üçgen parçalar eklenmiştir. Yan dikişlere 75 cm yırtmaç açıklığı verilmiştir. Yaka dik yaka şeklindedir, 1 adet birit çalışılmıştır. Kollar takma kare kol şeklinde olup, kol altına kuş parçası eklenerek rahatlık sağlanmıştır. Kolun takıldığı yere 5 cm genişliğinde dikdörtgen parça dikilmiştir. Kol ucunda 27 cm uzunluğunda basit yırtmaç vardır. Üçeteğin yakadan başlayarak bütün kenarları ve kol uçları altın gümüş renğinde simli iple oya yapılarak kenarlardan süslenmiştir. Giysinin kumaşında yer yer yırtılmalar ve yıpranmalar mevcuttur. Kumaşın renginde de değişme meydana gelmiştir. Astar krem renk Amerikan bezinden çalışılmış giysiye elde tutturulmuştur.

Örnek 2: Üç Etek (ön-arka-kol ve yaka detayı)

Resim 2’de genel görünümü verilen 7-4-76 envanter nolu üç etek 126cm boyutundadır. Hasan Tatlıcı dan 18-2-76 tarihinde satın alınarak envantere girmiştir. Üç etek siyah, kırmızı, turuncu, yeşil ve beyaz renklerden oluşan çizgili kutnu kumaştan dikilmiştir. Düz bir beden üzerinde yanlara üçgen parçalar eklenmiştir. Üçeteğin ön, arka yanları ve etek uçları dilimli olup, dilimlerin etrafına siyah iple kordon tutturma tekniği kullanılarak geometrik motiflerden bezeme yapılmıştır. Arka etek ucunda 3 adet çapraz ve düz yerleştirilen yaprak motifleri bulunmaktadır. Yan dikişlere 62 cm uzunluğunda yırtmaç açıklığı verilmiştir. Yaka U şeklinde olup dik yaka yapılmıştır. Yaka çevresine siyah fitil çalışılmış, fitilin arasından altın simli ip geçirilerek süslemeye renk katılmıştır. Sağ ön bedende tek tarafa uygulanan siyah ve altın renkte çiçek motifi yer almaktadır. Yaka da ön ortasından başlayan 3 adet birit düğme vardır. Kollar düz takma kare kol şeklinde olup kol altına kuş parçası eklenmiştir. Kol ucuna yırtmaç yapılarak manşet geçirilmiştir. Manşetin etrafı siyah iple süslenerek kola hareket katılmıştır. Üçeteğin içi krem renk Amerikan bezi ile astarlanmıştır. Giysinin boyu etek ucuna yakın bir yerde içerden 12cm kısaltma yapılarak dikilmiştir.

Örnek 3: Üç Etek (ön-arka)

Resim 3' de genel görünümü verilen 7-6-89 envanter nolu üçetek 134 cm boyundadır. Siyah, kırmızı sarı renkte suyuolu kutnu kumaştan dikilmiştir. Düz bir beden üzerine çalışılan üçeteğin yanlarına üçgen parçalar eklenmiştir. Yanlara 44 cm açıklığında yırtmaç açıklığı verilmiştir. Yaka O yaka şeklinde olup dik yaka yerleştirilmiştir. Yaka açıklığından bele kadar ön ortasına kenar ucu dalgalı kırmızı şerit dikilmiştir. Kollar takma kare kol şeklinde olup kol altına kuş parçası eklenerek rahatlık sağlanmıştır. Kol ucunda 17 cm uzunluğun da basit yırtmaç çalışılmıştır. Kol uçlarına ince kırmızı renk kordon ile çevrilmiştir. Üçeteğin içi lacivert renkte pamuklu kumaşla astarlanmıştır. Üç etekte süsleme yoktur.

Örnek 4: Üç Etek (ön-arka-kol detayı)

Resim 4’de genel görünümüleri verilen 1-2-93 envanter nolu üçetek 120 cm boyundadır. Kırmızı beyaz renkte çizgili kutnu kumaştan dikilmiştir. Düz bir beden üzerine çalışılan üçeteğin yanlarına üçgen parçalar eklenmiştir. Yan dikişlere 72 cm uzunluğunda yırtmaç açıklığı verilmiştir. Yaka O yaka şeklinde olup, yakaya 2.5 cm genişliğinde dik yaka yerleştirilmiştir. Yaka açıklığından başlayarak etek uçlar dâhil olmak üzere kenarlara kırmızı renkte orlon ipe zincir çekilerek kordon yapılmış ve makine dikişi ile dikilmiştir. Yaka ile göğüs arasına sağ beden ve sol beden de toplam 10 adet geometrik ve bitkisel motif yapılmıştır. Ön bedene aynı ipten 3 adet birit düğme elde yapılmıştır. Biritlerin altına 15*3 cm genişliğinde keçeden pat çalışılmıştır. Kollar takma kare kol şeklinde olup kol altına kuş parçası eklenerek rahatlık sağlanmıştır. Üçeteğin kolları kurtmeli kol şeklindedir. Etek uçlarında kullanılan kırmızı renk iplikten kol uçlarından da kullanılarak süsleme yapılmış bu şekilde kollara hareket katılmıştır. Üçeteğin içi krem pamuklu kumaş ile astarlanmıştır. Kol uçlarında ve yakada iç kısımlar desenli pazen kumaştan çevrilmiştir. Üçetekte bütün dikişler elde yapılmış makine dikişi kullanılmamıştır.

Örnek 5: Üç Etek (ön-arka)

Resim 5 da genel görünümüleri verilen 7-6-70 envanter nolu üçetek 132 cm boyundadır. Narçiceği renginde saten kumaştan dikilmiştir. Üçeteğin ön beden ve kollarda renginde büyük oranda bir değişim olmuştur. Düz bir beden üzerine çalışılan üçeteğin yanlarına üçgen parçalar eklenmiştir. Yan dikişlere 46 cm uzunluğunda yırtmaç açıklığı verilmiştir. Yaka O yaka şeklinde olup, yakaya 2 cm genişliğinde dik yaka yerleştirilmiştir. Yaka açıklığından başlayarak etek uçlar dâhil olmak üzere kenarlara altın rengi renkte hazır harçtan motifli şerit dikilmiştir. Ön bedene 11 tane birit yapılmıştır. Kollar takma kare kol şeklinde olup kol altına kuş parçası eklenerek rahatlık sağlanmıştır. Kol ucunda 14 cm uzunluğun da basit yırtmaç çalışılmıştır. Etek uçlarına dikilen şeritten kol uçlarına da dikilmiştir. Üçeteğin içi krem pamuklu kumaş ile astarlanmıştır. Üçetekte ön- arka beden ve kollarda altın renkli simli iplikler ve pul kullanılarak sarma tekniği ile geometrik motifler ve bitkisel motifler oluşturulmuştur. Bu motifler bütün yüzeye bezeme yapılarak işlenmiştir. Üçetekte bütün dikişler elde yapılmış makine dikişi kullanılmamıştır.

Örnek 6: Üç Etek (ön-arka)

Resim 6 da genel görünümüleri verilen 2-11-91 envanter nolu üçetek 120 cm boyundadır. Mor, kırmızı, sarı, yeşil, turuncu renklerde çizgili çiçek motifli kutnu kumaştan dikilmiştir. Düz bir beden üzerine çalışılan üçeteğin yanlarına üçgen parçalar eklenmiştir. Yan dikişlere 41 cm uzunluğunda yırtmaç açıklığı verilmiştir. Yaka O yaka şeklinde olup, yakaya 3,5 cm genişliğinde dik yaka yerleştirilmiştir. Yaka açıklığından başlayarak etek uçlar dâhil olmak üzere kenarlara acık turuncu renkte hazır şerit dikilmiştir. Kollar takma kare kol şeklinde olup kol altına kuş parçası eklenerek rahatlık sağlanmıştır. Kol ucunda 6 cm uzunluğun da basit yırtmaç çalışılmıştır. Etek uçlarına dikilen şeritten kol uçlarına da dikilmiştir. Üçeteğin içi bordo renkte pamuklu kumaş ile astarlanmıştır. Üçetekte ön beden de altın ve gümüş renkli simli ipliklerle kordon tutturma tekniği ile geometrik desenler oluşturulmuş üzerine acık mavi ve koyu mavi kumaş kullanılarak 3 adet yıldız motifli applike yapılmıştır. Arka bedende süsleme yoktur.

SONUÇ

Araştırma kapsamında Sinop Arkeoloji Müzesinde bulunan 6 adet üç etek entari ele alınmıştır. Entarilerde kullanılan kumaş incelendiğinde ilk sırada kutnu kumaşın kullanıldığı görülmüştür. Kutnu, çözgü ipliği ince ipek, atkı ipliği iki pamuk ipliği ve bir ipek ipliğinden dokunan enine çizgili, kaba kalın dokunuşlu kumaş türüdür (Apak, vd., 1997: 27). Entarilerde astar kumaşı olarak ise büyük oranda pamuklu kumaş kullanılmıştır. Astar kumaşlarında en fazla krem renk tercih edilirken, diğer renk dağılımları birbiri ile aynı orandadır. Entariler beden olarak incelendiğinde arka ortası ve omuzları dikişsiz, etek ucu yırtmaçlı, yanlara ve ön ortasına üçgen parça eklemeli kesim özelliklerinin kullanıldığı ortaya konmuştur. Entarilerin kesim özelliklerindeki benzerliklerin kullanılan kutnu kumaşı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Kutnu kumaşının eninin dar olması nedeniyle entarilerin kesik parçalardan oluşturulduğu söylenebilir. Kol kesimlerinde düz kare kol ve yaka çalışmaları içinde de 'O' yaka uygulaması göze çarpmaktadır. Kollara hareket rahatlığı sağlaması amacıyla koltuk altına kuş çalışmaları uygulanmıştır. Vural ve arkadaşlarının geleneksel giysilerinin kol formlarını inceledikleri çalışmalarında, geleneksel giysilerde kolların, kolun germe ve bükme hareketleri dikkate alınarak dikildiğini ve bu durumda kola rahatlık ve hareket serbestisi kazandırıldığı ortaya konmuştur (Vural, vd., 2006, 27). Kesim özelliklerinin birbirine benzerliği dikkat çekicidir.

Uygulanan süslemeler değerlendirildiğinde, entarilerin çoğunun süslemeli olduğu görülmektedir. Yapılan süslemeler incelendiğinde; kordon tutturma, sırma işi ve applike süsleme tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Süslemeler için kullanılan renklere altın renginin yanı sıra, siyah ve kırmızı da tercih edilmiştir ve süsleme teknikleri içerisinde de en çok kordon tutturma tekniğinin tercih edildiği ileri sürülebilir. Süslemelerde desen farklılıkları kumaşa ve renge göre değişiklik göstermiştir. Entari örneklerinin kesim, dikim ve süsleme açısından birbirine benzerliği dikkat çekicidir. Aynı özellik ve ölçüleri taşıyan giysi gruplarının ait olduğu dönemde belli kişiler tarafından dikildiği düşünülebilir. Giysilerde görülen benzer özellikler dönem içinde insanların birbirinden etkilendiğini açıkça göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Altunyuva Sever, Şermin(1988). *Kadın Giyimi ve Temel Dikiş*. Ankara: Tisamat.
- Apak, Melek Sevüktekin, Filiz, Onat, Gündüz, Fatma, Öztürk, Eray, (1997). *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, Ankara. Bayraktar, Fatma(1995). *Giyim*. Ankara.
- Görgünay, Neriman(2008). *Geleneksel Türk Giyim Tarihi (Milattan önce Binyıllardan günümüze kadar)*. İzmir.
- Koçu, Reşat Ekrem(1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Komisyon (1972). *Bölgesel Türk Giysileri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sarıkaya, Yaşar(2010). *Bir İnci Memleketim(Sinop)*. Samsun: Ceylan Ofset.
- Sevin, Nureddin(1973). *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- Vural, Tuba, Koç, Fatma, Koca, Emine, Pamuk, Beyhan(2006). *Geleneksel Kadın Giysilerinde Kol Formu Özelliklerinin Giysi Konforu Açısından İncelenmesi. 16-18 Kasım 12. Ulusal Ergonomi Kongresi*, Ankara.